

„BLAGOSLOVLJEN“ — HVALOSPJEV ZAHARIJIN BOGU SAVEZNIKU OTKUPITELJU

EGZEGETSKE BILJEŠKE UZ LK 1, 68-79

Dr Bonaventura DUDA

Među osnovnim značajkama Lukina Evanđelja, osobito uočljivima u Povijesti djetinjstva (Lk 1-2), ističe se ugođaj radosti zbog nastupa nove, otkupiteljske ere. Ta radost, kojom je intonirano već Zaharijino i Marijino navještenje (Lk 1, 14. 28),¹ dosiže svoj vršak u himnima: Marijinu *Veliča*, Zaharijinu *Blagoslovljen*, anđeoskom *Slava Bogu* i Simeonovu *Sada, Gospodine*. Osim pjesničkog poleta i izražajne uzvišenosti, u tim himnima je značajna zgusnutost religiozne poruke na kraju Starog i na pomolu Novog zavjeta. Crkva ih u svojoj liturgiji — razumijevajući ih u punom svjetlu završene objave — pjeva kao najvlastitiju svoju pjesmu u kojoj proživljava milost kojom je podarena u Ljubljenu (usp. Ef 1, 6). Stoga, kratki komentar Djevičina *Veliča*,² kojim Crkva završava večernje bogoslužje svoga bogoštovateljskog dana, sam po sebi traži tumačenje Zaharijina *Blagoslovljen*, kojim Crkva, na neki način programatski, zaključuje svoju jutarnju pohvalu.³

Zaharijin *Blagoslovljen* vrlo je srodan Marijinu *Veliča*, kako upozorava J. Schmid u poznatom komentaru Lukina evanđelja. Sličan im je sadržaj, gotovo jednaka religiozna intonacija. Oba himna odražuju više starozavjetno ozračje koje istom dodiruje novozavjetne teme, što daje povoda radnoj hipotezi, zasnovanoj na dodirima s hebrejskom poetikom Isusova vremena, da se radi o himnu koji je — pogotovo u svom prvom dijelu — iz ranijih izvora preoblikovan i preuzet u prvu Povijest djetinjstva. Takvo tumačenje odlično isključuje ono koje *Blagoslovljen* pripisuje isključivo Lukinu geniju, tako da bi himan bio napisan mnogo poslije događaja, a ne isključuje Zaharijino auctorstvo, dakako u modificiranu smislu. U svakom slučaju vidokrug je ovog himna, kao

1) Više o tom B. DUDA, *Riječ Tijelom postala*, Zagreb 1966 (ciklostilom) 24-25.

2) *Bogoslovska smotra* 36 (1966), 26-33.

3) Uz poznate komentare Lukina evanđelja, poslužili smo se osobito studijom G. SALDARINI, *Il Cantico Benedictus* u skupnom izdanju Mariettijevu *Introduzione alla Bibbia, IV, I Vangeli*, 476-492. Za prve sintetičke obradbe važnijih teol. pojmova u Bibliji poslužio nam je X. LEON-DUFOUR, *Vocabulaire de Théologie biblique*, Paris 1962.

i u *Veliča*, usko starozavjetni, ne osjeća se u njemu prisutnost etničko-kršćanskog univerzalizma, inače svojstvena Luki: u središtu Božjeg »pohoda« stoji Izrael. Ipak, i u tom je pogledu *Blagoslovljen* negdje po sredini između *Veliča* i *Sada, Gospodine*, ukoliko himan Djevičin ostaje u granicama Izraela, dok u *Blagoslovljen* spasenje dotiče i one »koji sjede u tami i sjeni smrti« (r. 79) — tj. sve narode, i poganske (usp. Iz 9,2 + 60,1); u *Sada, Gospodine* bit će posve jasno izražen diptih Mesijina djelokruga: pogani i Izrael — prvima na rasvjetljenje, drugima na slavu.

Blagoslovljen nije napisan u proplamsajima srca Bogu raspjevana, kao *Veliča*, već teče sporo i svečano; cijela pjesma napisana je, mogli bismo reći, u jednom dahu jedinstvenog rečeničkog sklopa, — s predahom između prvog i drugog dijela u r. 76 »kai su de — a ti...« Protiv Harnackova mišljenja koji se divi »jednoj jedinstvenoj, složenoj, odličnoj grčkoj rečenici« lako je bilo dokazati da rečenični sklop ispod grčkih riječi odaje hebrejsku frezeologiju s tipičnim finalnim infinitivima u rr. 70-71.⁴

Po svom sastavu i *Blagoslovljen* je krcat reminiscencijama SZ-a,⁵ a da mu to ne oduzima unutarnje izvornosti i jedinstva inspiracije. Temeljna mu je tema, po Schmidu, savezničko Božje milosrđe i Božja vjernost Savezu. Kantik se jasno dijeli na *dva dijela: prvi dio* (=r. 68-75) slavi velika djela Božja u povijesti spasenja koja sada došću vrhunac u nastupu mesijanskih vremena, u poslanju Mesije; *drugi dio* (= r. 76-79) proročki naviješta poslanje novorođenčeta Ivana. Dok je prvi dio okrenut više u prošlost te hvali Boga, vjernog Savezu i zato milosrdnog, za svu ljubav i naklonost Izraelu, drugi je dio u pravcu budućnosti: zahvalnica za darovano dijete i zanosno proroštvo — izravno o poslanju Ivanovu, neizravno o poslanju i naravi onoga kojemu je on preteča.

Dobro je i ovo primijećeno: dok u *Veliča* Marija od promatranja svoje osobne milosti prelazi u pjesmu zahvalnicu za pomilovani Izrael, u *Blagoslovljen* — obratno — Zaharija najprije pjeva o velikim djelima Božjim u povijesti Izraela da završi sa zahvalnicom za milost koju je Bog iskazao njemu i njegovu djetetu — dakako, i opet, u perspektivi cijelog Izraela.

P. U. Holzmeister⁶ je upozorio kako je *Blagoslovljen* usredotočen na dva protagoniste: na Mesiju i njegova Preteču. Njihovo djelo promatra u tri, odnosno u dva stupnja, i to pod negativnim i pozitivnim vidom. Glede Mesije: 1) nastupilo je *otkupljenje* (r. 68) — sa svom silom,

4) U tom smislu treba ispitati uspjelost novijih hrvatskih prijevoda, a svakako ispraviti moj prijevod u r. 72, jer tu rečenica ne počinje već se nastavlja. Dakle, umjesto »Iskazao je« treba biti »da će iskazati«. Ipak, ostaje problem kako razriješiti izvorne infinitive aorista koji prevedeni hrvatskim futurima djeluju odveć neostvoreno, dok iz konteksta slijedi da ono što je Bog bio obećao ostvariti, evo sad nastupa. Rupčić je to pokušao riješiti, osvrćući se na hebr. gramatiku, gl. priložima sadašnjosti koji izriču modalnost Božjih obećanja. *Bible de Jérusalem* također rješava modalnom rečenicom i izravnim prezentom.

5) L. DEISS, *Synopse I*, Desclée de Brouwer 1964, 61—62 upućuje na ove starozavjetne citacije u Benediktusu: r. 68 = Ps 41,14 i 72,18 i 111,9; r. 69 = 1 Sam 2,10 i Ps 18,3 i 132,17; r. 71 = Ps 18,18 i 106,10 i 2 Sam 22,18; r. 72 = Izl 2,24 i Mih 7,20 i Ps 105,8 i 106,45; r. 73 = Jer 11,5; r. 76 = Mal 3,1 i Iz 40,3; r. 76 = Iz 9,1 i Ps 107,10.

6) Usp. G. SALDARINI, n. mj., 480.

kao »rog spasenja« (r. 69); 2) na temelju *obećanja* o spasenju od neprijatelja (r. 71) — dosljedno sklopljenu Savezu (r. 72); 3) na temelju *zakletve* da će Bog izbaviti svoj narod od neprijatelja (r. 74) — u cilju svetog i pravednog bogočašćenja (r. 75). Glede Ivana Preteče: 1) on će nastupiti proglašujući »otpuštenje grijeha« (r. 77) — upućujući u »znatnost spasenja« (r. 77); 2) navješćivat će Mesiju koji će onima »koji sjede u tami i sjeni smrti« (r. 79) — biti svjetlo i uputiti ih k miru (r. 79).

* * *

Gornje uvodne napomene pomoći će nam neposrednijem pristupu svetom tekstu.⁷

R. 67 = Luka uvodi Zaharijin kantik kao pravo proroštvo. Uvodna formula podsjeća na klasične primjere SZ-a gdje proroci, pod utjecajem Duha Jahvina, nastupaju kao tumači Božji, otkrivajući duboki smisao zahvata Božjih. Značajna je, svakako, u povijesti djetinjstva djelatnost Duha Svetoga: Lk 1, 15. 41. 67 + 2,26... da i ne spominjemo Lk 1,35.

U vezi s r. 67 tumači⁸ upozoravaju na tkanje Lukina izvještaja, koje da upućuje na to da bi *Blagoslovljen* u ovaj izvještaj bio naknadno utkan. Završna napomena u r. 80 odlično se nadovezuje na r. 66, a oznaka »Zaharija, njegov otac« posve je suvišna u sadašnjem kontekstu te daje povoda mišljenju da je cijeli ovaj odlomak kasnije umetnut. Drugi međutim ističu da je to Luki svojstven postupak: da najprije završi jednu scenu (rođenje, obrezanje Ivanovo i reakcije okoline) pa se onda vraća na određeni detalj, ovdje na Zaharijin hvalospjev koji se odlično nadovezuje na r. 64 (»poče govoriti blagoslivljajući Boga«) i odgovara sveopćem pitanju okoline u r. 65: »Što će biti od ovoga djeteta?«

R. 68 = *Blagoslovljen* počinje s doksologijom poznatom iz završetaka pojedinih knjiga psalama: 41,14 + 72,18 + 89,53 + 106, 48. Bila je česta u molitveniku židovstva Isusova vremena, i kasnije.

U našoj svijesti riječ »blagosloviti« ima uže značenje nego u hebrejskom rječniku. Zato nam se čini neumjesnim »blagoslivljati« Boga. Raščlanjujući pojmovni sadržaj te riječi, Akademijin Rječnik upućuje na ova značenja: 1) Bog blagoslivlje = riječju svojom čini da nekome bude dobro, da mu nešto bude na dobro; 2) čovjek Boga blagoslivlje kad slaveći priznaje dobra koja je od Boga primio; 3) svećenik »blagoslivlje« kad priziva Boga da bi dao da kome bude dobro i da nešto nekome bude na dobro. U SP-u, dakle, i u liturgiji riječ se »blagosloviti« upotrebljava ponajčešće u drugom značenju, usp. npr. Mk 6,41 + Mt 26,26. Da bismo osjetili sve bogatstvo biblijske riječi »blagosloviti« — hebr., u korijenu, *b-r-k* a grčki *eu-logeo* — treba imati na umu iznenađujuće doživljaje često čudesne Božje darežljivosti u povijesti pojedinaca i Izraela koje nam bilježi Biblija. Duša, zatečena i iznenađena

7) Slijedim, uz ispravke i napomene u bilj. 4, svoj prijevod u knjizi *Evandjelje*, Zagreb 1962, 24-25.

8) O tom osobito P. GAECHTER, *Maria im Erdenleben*, Innsbruck 1953, 42-46.

Dobrotom, ostaje zapanjena i ne umije drugo nego provaliti u »blagoslov«: baruk! eulogetos! benedictus! blagoslovljen — sva su mi dobra, sva blaga od tebe; ti si im izvor, ali ih ne čuvaš za sebe, nego se veseliš da ih raskošnom darežljivošću dijeliš. Zato, kad u SP-u čovjek čovjeku uputi pozdrav »blagoslovljen«, to nije pusta konstatacija ni obična želja, već zanosni krik zapanjenosti pred stvorenjem milostivo izabranim, u kojem je Bog očitovao svoju moć i darežljivost: Sud 5,24 + Dt 33,24 + Lk 1,42 (»blagoslovljena ti!«) = Jud 13,18. A »blagoslovljati Boga«, to ne znači zaželjeti mu porast njegova bezdanskog bogatstva, nego javno ispovijedati njegovu dobročiniteljsku svemoć i raskošnu darežljivost, tako da i drugi budu potaknuti da ga »blagoslovlju«.

R. 68-69 = Zašto Zaharija blagoslovlje Gospoda? U izvorniku slijede tri uzastopna aorista: pohodi — otkupi — podiže. Prorok u tek početnom nastupu Božje aktivnosti već gleda završeno Božje djelo, jer što Bog započne, to neminovno ide k punom ostvarenju. — Čitavu mesijansku eru, koja je sada na pomolu, Zaharija označuje kao *pohod Jahvin* (epi-skeptomai = pohađam, nadgledavam; hebr. PAQAD). Povijest se spasenja u SP-u često prikazuje kao niz Jahvinih »pohoda«. Oni se očituju u nedvojbenim zahvatima Božjim u tijek povijesti pojedinaca ili naroda. Uvijek su spasiteljski, bilo da kažnjava bilo da nagrađuje. Bog, dakle, po SP-u »pohađa« narod ili pojedince kada — blagonaklono vodeći brigu — u pravi čas spasiteljski zahvaća u sudbinu ili naroda ili pojedinaca (u odnosu na cijeli narod). Njegovi su »pohodi« osobiti znak njegove posebne providnosti kojom izvršuje svoj Savez s Izraelom: Izl 3, 16 + 4,31 + Jer 23,2 . . . Lk 1,69.78 + 19,44 (kako se vidi, izraz je osobito drag Luki!). Zaharija pod dojmom vrhunskog Božjeg zahvata u povijest, njegova pohoda nad pohodima: Bog konačno nastupa kao otkupitelj.

Prvi put u NZ-u dolazi uistinu temeljna riječ »lutrôsis — redemptio — otkupljenje«. U pojmovni svijet tog izraza ulaze nadalje — najprije pod negativnim, a onda pod pozitivnim vidom — cjelokupna Božja aktivnost koja se očitavala u izbavljenju Izraela iz egipatskoga ropstva Izl 12,27 + 14,13 + Iz 63,9 i dr.) da ga onda milostivo prigrlji kao posebno srcu priraslu »svojinu« (Izl 19,5 + Dt 26,18 i dr.), tako da Bog postaje »Bog Izralov« a Izrael Božja »svojina« — jedan se po drugom zove! Pojam »lutrôsis« produbljuje se u svim dimenzijama kroz slijedeće tekstove NZ-a i označuje cjelokupno Kristovo djelo izvršeno na Kalvariji i produženo u Crkvi: Rim 3,24 + Kol 1,14 + Ef 1,7 i dr. Potvrđnu kršćansku katehezu o tom izražava Tit 2,13-14. U pojmu »otkupljenja« uvijek igraju riječi: prethodno ropstvo — kupovna cijena — izbavljenje — stečeno pravo na posjed — posvojenje.

R. 69 = Tu se pitanje objašnjava ovaj jedinstveni spasiteljski »pohod« Božji: uz izraz »lutrôsis« dolazi drugi temeljni pojam NZ-a »sôte-ria«, spasenje. Grčki glagol »sôzô« u korijenu znači: sačuvati (ili: obnoviti) biće zdravim, u potpunoj jedrini i posjedu svoje cjelokupnosti, fizičke i duševne i duhovne. »Biti spašen«, prema tome, u NZ-u znači: živjeti već sada — barem početno i rastući — puninom života; a puni- na života je u suživotu s Bogom, sada prikrivenu, u slavi otkrivenu.

Spasenje koje donosi Mesija bit će »silno« — »rog spasenja«. U svim je religijama sila, moć i snaga bitno svojstvo božanstva. Zato je »svesilni« bitni, eminentni atribut Jahvin. Toj snazi je u SZ-u najjača metafora »rog«. U rogu je usredotočena snaga goveda (ne zaboravimo da je pojmovni svijet Hebreja, nomadskih stočara, oblikovan iz njihova okoliša!). Da doživimo taj pojmovni svijet, pročitajmo: 1 Sam 2,10 (svršetak Anina kantika) + Ps 17,3 + 132,17 + Crkv 51,12 (»Hvalite onog koji daje da cvate rog kuće Davidove jer je vječna ljubav njegova«). U Otkr 5,6 Janje ima sedam rogova, tj. apsolutnu snagu kojoj se ništa ne može oduprijeti; a u 13,1 i 17,3 deset: »oboružano« je, dakle, da nepobjedivo sudi svijetu.

Treba još primijetiti da za Izraelca »spasenje« nije nikada čisto apstraktni, mišljeni pojam, već se više približuje uosobljenosti i ustvaranju. Zato nije isključeno da »spasenje« nije samo Mesijino djelo već — sam je Mesija »spasenje«. A da će spasenje, tj. Spasitelj — jaki i nepobjedivi — izaći iz kuće Davidove, to je bilo opće mesijansko očekivanje na temelju Natanova proročanstva: 2 Sam 7,12 sl.

R. 70-75 = Kao u *Veliča* (Lk 1,55) tako se i ovdje kao temelj ovog jedinstvenog spasiteljskog Božjeg zahvata ističe Savez nekoć zauvijek sklopljen između Boga i Izraela (temeljni tekst: Post 15+ Izl 24,1-8): Bog je vjeran svom Savezu — svojim obećanjima — svojoj zakletvi. Bog je, dakle, nastupio kao Spasitelj jer je Bog — Saveznik. Spominje se ponajprije Božje *obećanje*. Istina, u izvorniku stoji »kao što je obećao (elalésen)«. No, hebr. rječnik ni nema riječi »obećati«. Zašto? Jer se smatra svaka riječ — osobito Božja — kao »zadana riječ«. Vjernost Božja svojoj riječi je jedna od bitnih tema objave SZ-a, a osobito igra u teologiji Saveza, i to povezana s drugom komplementarnom: vjernost i dobrotu — hebr., *emet* i *hesed*. Što se hoće reći? Budući da je Bog uvijek vjeran Savezu — makar je njegov narod nevjeran — on nastupa po svojoj dobroti i milosrđu: dakle, spasava svoj narod. Značajan je u tom smislu tekst u Izl 34,6. Vjeru u svoja obećanja, kao i nove izraze kojima se ona potvrđivahu, Bog je u svom narodu čuvao i oživljavao »ustima svetih proroka svojih«. Sama formulacija ovog retka izražava dogmu o nadahnuću: u riječima proroka bila je sama Božja riječ. Proroci su »sveti« prvenstveno radi svog poslaničkog odnosa prema Bogu. Ti su proroci »a saeculo«, kako veli latinski prijevod, ili izvorno »ap' aiónos«, što je rečeno hiperbolički, a upućuje na drevnu povijest, na same početke Izraela. Dolaze u obzir svakako kao temeljna ona obećanja koja se spominju u samom kontekstu (r. 69 + 73): dana Abrahamu (osobito Post 22,16-18)⁹ i Davidu po Natanu (2 Sam 7,14 sl.). Ta kratka formula sažima cijelu povijest Božjih obećanja Izraelu: usp. Dj 3, 20b-26 (vrlo važan tekst, srodan našem!).

Što je Bog obećao? Rečenica je uistinu složena i nije je lako izreći u njezinoj nutarnjoj uzgobljenosti i odnosnosti pojedinih dijelova. Bog je obećao: spasenje od neprijatelja (r. 71) — »učiniti milosrđe« i »sjetiti se« Saveza (r. 72) — Saveza-Zakletve svoje (r.73). A sve to Božje obećanje zajedno uzeto sastoji se u tom »da će nam dati«, tj.

9) Usp. *Bogoslovska smotra* 36 (1966) 31.

omogućiti nam da mu u punoj slobodi i potpunosti služimo (r. 75). Prema tome, ističu neki egzegete, »da će nam dati« ne ovisi, kao u latinskom prijevodu, o onom »zakletve kojom se zakleo« — kao objekt zakletve — nego ga treba povezati s r. 72, ili čak s r. 70. Sve će to biti djelo Mesijino koje je sada na pomolu i koje je Bog s rođenjem Ivanovim otpočeo — dosljedan svom Savezu, obećanjima, zakletvi.

Da, o zakletvi se radi (r. 73). Bog se samim sobom — kako tumači Hebr 6,13 — zakleo, svojim se bićem obvezao na ostvarenje svojih obećanja: prvi put Abrahamu (Post 22,16) — kasnije Davidu (Ps 89,4.36.50). Uistinu, prema sv. tekstu, Bog je jedno desetak puta Abrahamu davao velika obećanja: Post 12,2.3.7 + 13,14-17 — 15,5-7.13-16 + 17,4-8.19 dok ih konačno nije zapечатio najsvečanijom zakletvom u Post 24,16-18. I u tom se Bog u svojoj spasiteljskoj i čovjekoljubivoj pedagogiji snizio do čovjeka da s čovjekom kao čovjek razgovara, pozivajući ga da sudjeluje u Božjem.

R.72 izražava još jedan vid Saveza, to je *milosrđe*. Nije neposredno jasno kako to Bog, poslanjem Mesije, »čini milosrđe« našim ocima. Tu je važno upozoriti da izvorni *eleos* u LXX-inom prijevodu često stoji kao sinonim za hebr. *berith*. Prema tome je milosrđe = Savez: usp. 2 Sam 7,15 + 1 Kr 8,23 + Iz 54,10 + Ps 89,29... Po tom bi, dakle, cijeli r. 72 bio napisan u duhu tzv. sinonimnog paralelizma gdje jedan i drugi dio stiha, samo drugim riječima, izražavaju isti pojmovni sadržaj: iskazati milosrđe = sjetiti se Saveza. Dakako, u takvu se izražajnom postupku skriva misao: već samo sklapanje Saveza bilo je djelo Božjeg milosrđa, dobrote; ta očinska Božja dobrota dolazi do izražaja u svim postupcima Boga Saveznika, a osobito u djelu nad djelima — poslanju Mesije koji je sam osobni izraz Božjeg milosrđa i dobrote. On je samo Božje Milosrđe utjelovljeno! Još će nas dublje u tom pravcu dovesti riječ o »utrobi milosrđa« u r. 78. — U svjetlu cijele svete povijesti, Bog poslanjem Mesije ocima »čini milosrđe« ukoliko njihovim potomcima — vjerolomnima Savezu — oprašta grijeha, da ne bude uzalud vjera i vjernost očeva radi grijeha njihovih sinova. Možda je to smisao i zagonetna izraza: Lk 1,17.

U cijelom tom sklopu egzegete vole istaći i one riječi »učiniti (po-ésai) milosrđe« kao i ono »dati (dounai)«: Bog se na djela obvezao, Božje je milosrđe nadasve djelotvorno. U tom smislu treba razumjeti čestu riječ u liturgiji »pius — pietas« i pojačati naš pojam »pobožan — pobožnost«.

Od r. 70-75 se djelo spasenja izražava u svom negativnom i pozitivnom vidu: negativno gledano, spasenje je izbjavljenje od neprijatelja (r. 71 + r. 74a i r. 71a je samo sinonimno produživanje iste misli); pozitivno gledano, spasenje ima cilj, rekosmo, posve slobodnu i cjelovitu sveobuhvatnu službu Bogu. Izrazom *latreuein* se ovdje, izgleda, ne želi označiti samo hramska služba Božja nego nadasve cjelokupan, bogu-ugodni život naroda i pojedinaca u punom zalaganju za ispunjavanje cijeloga Zakona. To je još pojačano izrazima »u svetosti i pravednosti«, tj. u potpunoj i sveobuhvatnoj religioznosti, nutarnjoj i vanjskoj, individualnoj i komunitarnoj. Ne propustimo ni izraz »pred njim«, jer se

time u biblijskom jeziku označuje najnutarniji vid religioznosti, po kojoj je čovjek sav savcat usmjeren i usredotočen na Boga, »hoda u Božjoj prisutnosti«, »pred Božjim licem« - prema prastaraj riječi Gospodovoj Abrahamu: »Hodaj pred mojim licem i budi savršen« (Post 17,1).

Preostaje još u vezi s r. 70-75 razriješiti o kojim se neprijateljima Izraela ovdje u r. 71 i 74 radi. U retrospektivi povijesti Božjeg naroda misli se na sve dosadašnje neprijatelje, a ovaj čas valjda i na Rimljane. Međutim, ukoliko se ima pred očima tzv. duhovnost Božje sirotinje, vjerne manjine izraelskog naroda, nije nevjerovatno da izraz »neprijatelji« nema ovdje prvenstveno neko političko značenje, već religiozno: uključuje neprijateljski raspoložene pogane kao i kompromitirane Židove, sve one koji sami ne drže Zakon i onemogućuju, djelom ili ma i samim primjerom, savršeno njegovo opsluživanje. Na to nas usmjera r. 74b-75. P. Prete u svom komentaru tumači to ovako:« U ovim recima ne treba čuti jeku osvetničkog raspoloženja ili političkog obračunavanja s neprijateljima izraelskog naroda jer je za Hebreja neprijatelj izabranog naroda neprijatelj Božjega kraljevstva. Hebrej, dakle, želi oslobođenje od neprijateljske vlasti kao preduvjet savršenije službe Jahvi. Ta žarka čežnja za slobodom — u biti vjerskom! — makar je izražena riječima jako obojenima nacionalizmom, temelji se na određenom religioznom poimanju: Hebrejin je smatrao da je neprijateljsko tlačenje posljedica nevjernosti naroda Bogu koje zazvaše Božju kaznu; prevlast će prestati kad se narod pokaje i vrati k čistoći bogoslužnja. Tako je želja za oslobođenjem od neprijatelja bila isto što i želja za potpunom vjerskom obnovom. U toj perspektivi treba razumjeti molitvu Zaharijinu.»

R. 76 = Tim retkom počinje drugi dio kantika. Očinsko je srce Zaharijino cijelo razigrano, jer u ovom velikom spasiteljskom planu Boga Saveznika Otkupitelja njegovo dijete ima sasvim izvanrednu ulogu, na njemu počiva Božje izabranje i veliko poslanje. Odatle tolika emfaza: »Kai su de paidion — A ti, dječaćiču!« »Zvat ćeš se = bit ćeš = jesi«. Nije li za jednog starozavjetnika najveće dostojanstvo biti »prorok Svevišnjega«? A k tome, davno već u Izraelu nije bilo proroka (Zah 13,2)! Što je anđeo diskretno bio navijestio, istovjetujući buduće poslanje Ivanovo s Ilijinim (Lk 1,17), to je Zaharija sada zahvaćen Duhom, jasno izrazio, a Isus će još jače potvrditi zovući Ivana »više nego prorok« (Mt 11,9). Prorok, dakako, ovdje — kao inače — ne znači prvenstveno onoga koji naviješta buduće stvari, nego onoga koji ima od Boga posebnu misiju u provedbi Božjih planova u uspostavi Božjeg kraljevstva. U tom smislu, svakako, nijedan prorok nije bio veći od Ivana. »Svevišnji — Upsistos« bio je poganima Grcima, osobito monoteistima, drag apelativ Božji. Zato je najčešći kod Luke: 1,32.35.76+6,35 i dr., a i inače se u NZ-u nalazi u ustima pogana helenista: Mk 5,7+Lk 8,28 + Dj 7,48 i 16,17; njegov je svećenik bio Melkisedek: Hebr 7,1 (usp. Post 14,18—22 'eljôn u LXX-i Theos Upsistos). Ivanovo je poslanje prorečeno već u Iz 40,3 i Mal 3,1 sl., koji su ovdje utkani u sam tekst: on će biti glasnik koji će trčati pred samim Jahvom.

Imamo li ovdje valjan argumenat za božanstvo Kristovo? Tekst se daje iskoristiti minimalno i maksimalno, pogotovo već u odnosu na naviještenje Ivana: Lk 1,17. Po Gaechteru (str. 38) Lk 1,17 dosta je shvatiti ovako: kad evanđelje kaže »Stupat će pred njim«, to »pred njim« gramatički može značiti samo »pred Jahvom«. Tada bismo ovaj tekst, strogo govoreći, smjeli shvatiti »prekristološki«: Ivan pripravlja putove Jahvine, ostvarenje planova spasenja; on je preteča Mesijin samo u neizravnom smislu. Na to R. Laurentin¹⁰ odgovara, da neposredni kontekst, istina, ne traži više, ali da cjelokupni kontekst povijesti djetinjstva barem savjetuje više. Cijela je, naime, povijest djetinjstva zamišljena u čvrsto postavljenom diptihu: Ivan — Isus. Može se dakle predmijevati da Luka barem prikriveno naviješta: Isus je Jahve. Ono »pred njim« u izvorniku Malahijinu znači Jahvu, a u ovom kontekstu Isusa. U tome smislu treba tumačiti i r. 76 iz hvaleospjeva *Blagoslovljen*. R. Laurentin u nastavku (str. 40) piše: »Ako doista neposredni kontekst vodi k zaključku da će Ivan ići pred Gospodinom Bogom, sama struktura u obliku diptiha nas poziva da to shvatimo da on ide pred Isusom«. Za to u bilješci na str. 41 navodi tumačenje Lagrangeovo k Lk 1,17: »pred njim, tj. pred Gospodinom Bogom kojeg spominje prethodni redak, ne pred Mesijom... Radi se o teofaniji koju je prorekao Malahija. U Lukinoj misli, ta se teofanija ostvarila u Isusu: dakle, Isus je Bog. No anđeo još ne otkriva to Zahariji.« Prema tome dobro zaključuje G. Saldarini (str. 487): Taj »Gospodin« pred kojim će prema proročtvu svog oca stupati Ivan nije nitko drugi nego »Gospodin Isus«. Nije li to u svjetlu Duha spoznala i Zaharijina žena, majka Ivanova: Lk 1,43? Svakako da ti reci u svjetlu uskrsnog i duhovskog kršćanstva, pod perom Lukinim i u navještaju Crkve nedvojbeno izražavaju vjeru u Kristovo božanstvo. Ali, jer moramo poštiviti sam Božji postupak, koji u objavi Kristova božanstva slijedi postepenost, zato smijemo istraživati do koje mjere pojedini redak i u svom prvom povijesnom kontekstu izražava tu istinu.

R. 77 = Poslanje je Pretečino sažeto u r. 77a: »dati znanje spasenja«. Svaka je riječ donekle problematična. Ponajprije: »dati«. Rupčić je preveo s »da pokažeš«. Meni se više sviđalo »učeci«. Sigurno je izvorni glagol jači od oba ova prijevoda, samo djeluje — neobrađeno, sirovo, što je češći slučaj u grčkom koji preslikava hebrejski ili aramejski govor. *Gnosis soterias* još ne možemo prevesti pavlovski — *saznanje*, u smislu kršćanske gnoze, ali možemo reći *znanost spasenja* u smislu Jer 31,34. A možda treba sasvim jednostavno to shvatiti u smislu »da obznaniš da je spasenje prisutno«. To je spasenje barem početno, ali bezuslovno »po otpuštenju grijeha«. Uistinu, to je bila jezgra Ivanove propovijedi u okolici Jordana: Lk 3,3 + Mk 1,4 sl. Nacionalne i političke perspektive mesijanskog spasenja, koje se još osjećaju u prvom dijelu kantika, ovdje su posve prevladane: spasenje koje ostvaruje Mesija jest posve religiozne, duhovne naravi!

10) R. LAURENTIN, *Structure et Théologie de Luc I-II*, Paris 1957, 38-42.

R. 78 = »darom premilosrdna srca Boga našega« se može shvatiti u najužoj vezi s prethodnim riječima: otpuštenje grijeha jest dar milosrđa Božjega. No, izgleda da se to treba odnositi na cijelo djelo Ivanovo, a donekle i na sve djelo Mesijino; u neku ruku to produžuje misao rr. 70-75: Savez — obećanja — zakletva — milosrđe — »utroba milosrđa« ... Treba da opravdamo svoj prijevod. Izvorno stoji »splagha-na eleos — viscera misericordiae — utroba milosrđa«.

Dosad su prevodioci odveć filozofirali: utroba je najnutarniji dio tijela, dakle — »po dubokom milosrđu«. Stvar je jednostavnija: hebrejska psihofiziologija se izražava malo drugačije nego naša; Židov misli srcem, a osjeća utrobom; fiziološko sijelo savjesti jesu bubrezi. Za njih, dakle, sijelo osjećajnog života nije srce, već utroba (usp. Post 43,30 ... + 1 Kor 3,26 i dr.). Mi dakle treba da prevedemo ovdje »utroba« sa »srce«. I još jedan hebraizam: u izrazu »srce milosrđa« imamo tzv. hebrejski ili atributivni genitiv koji treba prevesti pridjevom (jer hebrejski jezik ima vrlo malo pridjeva). Dakle, »srce milosrđa« je »premilosrdno srce«. Tako se već u *Blagoslovljen* može naći bogato uporište za teologiju Srca Božjega (usp. Kol 3,12). No, hebrejska semantika nas vodi još dublje. Spomenuli smo u početku odlomka r. 70-75 dva temeljna svojstva Boga Saveznika: *emeth* i *hesed* — vjernost i milosrđe. J. Guillet¹¹ dodaje da se u SZ-u s riječju *hesed* vrlo često veže riječ *rahamim*, što je plural konkretne imenice *rehem* = majčinska utroba, shvaćena ne samo fiziološki nego i psihološki, kao sijelo majčinske ljubavi i nježnosti prema djetetu (1 Kr 3,26 i divan tekst u Iz 49,15!). Riječ poprima, pogotovo u pluralu, daleko šire značenje za svaku ljubav i nježnost (usp. Post 43,30: Josip Egipatski se sav raznježio kad je vidio Benjamina). Evo, to želi reći i naš tekst Lk 1,78: cijelo djelo mesijanskog otkupljenja jest djelo Božje ljubavi, Božjeg milosrđa. Mogli bismo reći: majčinskog milosrđa Boga našega (Iz 49,15).

U istom ovom retku dugujemo još jedno prevodilačko obrazloženje. Naš prijevod »Mlado Sunce« nije proizvoljan. Prije svega, Zaharija zove Mesiju »Anatolê«, u latinskom »Oriens«. To se ne može bez daljnijega prevesti sa »Sunce«, iako Mal 3,20 zove Mesiju »Sunce pravde«. Neprilično je u hrvatskom prevesti s »Istok«. No, kako *Anatole* označuje prvenstveno rano sunce, sunce na istoku, po sebi pristaje prijevod *Mlado Sunce*. Radi se o metonimiji, misli se na Mesiju i na njegovo spasenje koje je istom u osvit. No, da li je jezično opravdan takav prijevod? Evo kako Matoš (Djela V 56) pjeva u kontekstu koji donekle podsjeća na *Blagoslovljen*: »Duša jeca psalam Petka velikoga — A *mlado sunce* — Ko života Bog — Na prag moj stupi — Dok daleki rog ... na bune zove«. I u Nazorova *Četiri arkandela* (Gabrijel) čitamo: »Imat ćeš mjesec pod nogama — *Mlado sunce* tebi će sjati u naručju ...« Takav prijevod i inače pristaje u biblijski kontekst, u vezi s Ps 18 koji oci vole tumačiti kristološki: Krist je kao rano sunce što kao jedri mladić »s nebeskih visina« ishodi da do svog zapada put svoj nebom oprtrči i ništa se ne može sakriti životvornoj njegovoj toplini i svjetlosti.

11) J. GUILLET, *Thèmes bibliques*, Paris 1954, 47-48.

U daljnjem nastavku čitamo aluziju na proroštvo Iz 9,1-2. Koji su to »koji sjede u tami«? Prema Izaiji, pogani (usp. Mt 4,14-16). Tada se kantik Zaharijin približava univerzalizmu Simeonova *Sada, Gospodine* (Lk 2,32). Ali, možemo to shvatiti i u najopćenitijem smislu, ukoliko Izaija pod simbolom svjetla opisuje dobra mesijanskih vremena: Iz 42,6 +49,6 +60,1-2. Slikom Isusa — Svjetla Luka se približava even đelisti Ivanu: Iv 1,1.5.9 +8, 12 i dr.

Na kraju, što je to *put mira*? Dobro upozorava X. Leon-Dufour.¹² »Stari je semita nomad. U njegovoj egzistenciji put, staza igra bitnu ulogu. I zato on, što je normalno, upotrebljava te izraze da opiše moralni i religiozni život. *Put* dakle ovdje označuje takav način života koji vodi k miru ili uživa mir. A *mir* — hebr. *šalom* — u bibl. jeziku označuje puninu mesijanskih dobara: zdravlje, prosperitet — tjelesni i duhovni — procvat pojedinaca, obitelji i cijelog naroda. *Mir* je savršena, aktivna harmonija čovjekova sa samim sobom, s ljudima, s Bogom. U tom će smislu Pavao, — kao ranije Mih 5,5 — nazvati Krista »naš mir« (Ef 2,14).¹³

* * *

Blagoslovljen je doduše provalio iz Zaharijine duše, zatečene Božjim milosrđem i izabranjem, kao njegova vlastita pjesma, ali on taj čas ima živu svijest da je njegova sreća sreća cijeloga Božjeg naroda. Odatle u njegovoj molitvi izbija duboko ukorijenjena religiozna svijest cijeloga Izraela, koja je došla do sretne formulacije u visoko kvalificiranoj duši Jahvina pobožnika, službenika hramskoga, Zaharije. Zato *Blagoslovljen* odlično pristaje u molitvu Crkve kao zajednice Božjega naroda.

U liturgiji kantik zauzima mjesto završne pjesme svagdašnjeg jutarnjeg molitvenog bogoslužja, pohvala. I kad moli pojedinac, moli ih »iz« Crkve, u ime Crkve, kao Crkvin molitelj. *Blagoslovljen* djeluje kao hvalospjev za otkupljenje. Svaki novi dan uklapa se u Božji plan otkupljenja; pruža nove mogućnosti spasenja — početnog, rastućeg, dozrelog. Crkva i svaki njezin ud ima živu svijest da je pozvan sudjelovati u tom Božjem djelu: »A ti, dijete...« Misijska djelatnost Crkve želi ostvariti poziv Preteče za neosvojene krajeve zemlje, za raskršćanjene slojeve. I svakoga Kristovoga hoće da ima na tom poslu. I svaki treba da otkriva koji je njegov udio u tom Božjem planu, Crkvi povjerenom. Crkva, i mi, treba da »pripravi put«. Ona razgllašuje »znanost spasenja« i hoće da svi njezini budu u nju dobro upućeni: za sebe i za druge. Svaki dan iznova Crkva moli za milost da može Gospodinu sa svom slobodom i cjelovito služiti u svetosti i pravednosti: svaki njezin cijeli svoj dan, svoj dnevni rad i zalaganje smatra bogoslužjem, bogoslužno vrednuje. Crkva je velika Božja zastupnica mira i sve svoje zove da u sebi i oko sebe čuvaju i umnažaju mir, mir u punom biblijskom rasponu riječi. Pohvale nas svako jutro zovu da počemo »na put mira«.

12) N. dj., pojam *Chemin*, st. 124.

13) Zato se može posve s biblijskog stajališta veoma prigovoriti što je Rupčić u samom andeoskom hvalospjevu Lk 2,14 tako lako kontaminirao dva sasvim određena bibl. pojma: *mir* i *spas*. Iako se ti pojmovi među sobom *đodiruju*, oni su u Bibliji posve određeni i izražajno nesvodivi.

Blagoslovljen odjekuje i na našim grobljima. On je tu danas nekako izvan svog konteksta i zato podosta neshvaćen. Trebalo bi oživotiti sprovod kao liturgijsku pogrebnu svečanost koju kršćani ne obavljaju kao oni »koji nemaju nade« (1 Sol 13), već kao oni koji zemlji predaju tijelo svog brata koji je »umro u Isusu« (usp. 1 Sol 1,14). Današnji sprovodni obred, baš onaj dio kod samog ukopa, preostatak je sprovodnih pohvala koje, kao i sve druge, završavaju s *Blagoslovljen*. Znamo već: to je pobjedonosna pjesma o spasenju koja kršćanskim svjetlom osvjetljuje naše sprovode. Vrijeme spasenja je dovršeno i — nadamo se — iskorišćeno. Smrt je za kršćanina posljednji, i to spasiteljski pohod Božji. Dakako, ako uđemo u proglašavanje spasenja u Crkvi koja nas uči da kršćanski vrednujemo smrt i da se za nju pripravljamo životom »u svetosti i pravednosti pred njim dok smo živi«. Smrt je konačno izbavljenje od svih neprijatelja, osobito od Neprijatelja koji može dovesti u pitanje naše služenje Bogu. Zato je smrt oslobođenje. Bog, Bog Saveza — vjeran i istinit u obećanjima — sada će »učiniti milosrđe«, sada će nam »dati«: »Budi mi vjeran do smrti, i dat ću ti vijenac života« (Otkr 2,10). Istina, još očekujemo završni čin našeg spasenja — uskrsnuće tjelesa. U tom smislu nam antifona otkriva punu pogrebnu primjenu kantika Zaharijana. Za onaj, naime, dan očekujemo posljednji »pohod« onoga koji je »uskrsnuće i život« (Iv 11,25), koji će tada »pohoditi« i »prosvjetliti« one »koji sjede u tami i sjeni smrti« da nas konačno povede ne više na »put mira« nego u vječno stanje mira. Mira koji po proročkim obećanjima označuje uspostavu novog rajskog stanja (usp. Os 2,20... Am 9,13... Iz 9,5-8... Mih 5,4).

Teološki gledan, *Blagoslovljen* djeluje kao mali kompendij povijesti spasenja. Spasenje — od prvih obećanja do punog ostvarenja — ima svoju povijest. Tom poviješću gospoduje Bog povijesti koji u nju zahvaća, u njoj djeluje, s ljudima sudjeluje i njih na sudjelovanje zove: sve od pradavnih vremena — Abraham — David — proroci — Zaharija — Ivana (»A ti, dijete!«) ... I evo, sad će nastupiti najveći zahvat Božji u povijest: poslanje Mesije i njegovo djelo koje će i opet imati svoju povijest. Sva djela Božja u povijesti spasenja su među sobom usko povezana i ciljevita. U tom »poslu« Bog nastupa kao Bog Saveznik koji sasvim osobito djeluje u svom narodu Izraelu, kao Bog Izraelov, s tim da se jednom prošire granice Izraela na sve »koji sjede u tami i sjeni smrti«. Temeljna svojstva Boga koji u povijesti djeluje da ostvari spasenje jesu: vjernost, milosrđe, majčinska dobrotu, koji čovječanstvu pruža mogućnosti velikog mira na kojemu on sam, božanskim zalaganjem, sudjeluje dok ga ne ostvari. Sva je povijest spasenja usredotočena na Mesiju-Krista. On u samom *Blagoslovljen* nije izravno imenovan, ali se osjeća prisutan, pogotovo u svjetlu šireg konteksta kantika unutar povijesti djetinjstva: on je »rog spasenja«, on je »iskazano milosrđe«, on je ostvarena zakletva, on je »Mlado Sunce«.

SUMMARIUM

Respectu habito ad usum liturgicum et kerygmaticum exponitur Canticum Benedictus. Comparatur cum consimili Cantico Magnificat; examinatur eius compositio poetica et cursus idearum; praebetur exagesis singulorum versuum cum attentione ad fundamentales conceptus theologiae biblicae qui ibi condensantur. Benedictus apparet tamquam breve compendium totius historiae salutis. Salus nempe a prima Dei promissione ad plenam realizationem habet suam historiam qua dominatur »Deus Israel« qui in ea operatur homines ad cooperandum eligens et advocans: »a saeculo« — Abraham — David — prophetae — Joannes. Haec historia salutis exinde apparet concatenata et finalis. Deus in ea agit tamquam Deus Foederis cum Israel ita tamen ut iam appareant fines nationalistici in fines terrae extendi. Deus Foederis est immo — viscerorum, i.e. cordis miserentissimi. In centro totius historiae salutis stat Messias, mox appariturus qui, etiamsi in ipso textu non nominatur, praesens sentitur: Ille est »cornu salutis«, ille »misericordia« a Deo exhibita, iuramentum realizatum — Oriens; cuius totum opus participat attributa Dei Foederis in historia salutis operantis.